

Adjutori [des del S. XIII], antigament també *ajutori* (Llull, *Blanquerna* I, 206.24) o bé *ajutori* (amb vocalització popularitzant de la -d- implosiva, molt repetidament aquest en les *VidesR.* des del començament (*LleuresC.*, 350) i en les parts centrals de l'obra, etc. (veg. el glossari de l'ed., p. 86): pres del ll. *adjutorium* id.¹ (menys freqüent i menys clàssic que *juvamen*, però ja usual des del S. I d. C.) i en català, encara que avui més o menys antiquat en el llenguatge comú de les diverses regions, s'usa encara ruralment a totes tres; passà també *aggiutòriu* (o *aggit-*) al sard, segurament en qualitat de manlleu i més aviat del cat. que del ll. ni de cap dial. it., encara que vacilli sobre això MLWagner (*ARom.* XVI, s. v.; *DizESdo.*, 63); més directament del llatí es prengué l'oc. ant. *ajutori*, que en gascó apareix en forma semipopular *aytòri* (Palay, s. v.), ja usat en el Jauré: «a la Taula Redonda --- pucelas --- trobavo mantenensa, / *aitori*, socors e valensa ---» (v. 52, de nou v. 218, etc.); i en parlars antics de Lleó *aidorio* o *aiudorios* (prov. de Valladolid i Zamora, aa. 1257, 1283, Staaff, *Anc. Dial. Léon.*, 48.60, 99.12), que seguia essent usual encara en parlars judaïtzants de baixa època (un *ayudorio* 'una ajuda' estergint *adjutorium simile sibi* de la Vulgata, *Eccl.* XVII, 5, veg. la Bíblia de Scio VI, 175).

Coadjuvar [S. xv]; *coadjutor* [S. xiv], -*toria*.

CP.: +*Ajudéu* s'usa amb el sentit de 'tant de bo' bastant sovint a l'Edat Mitjana (altres vegades, *Déus ajut* amb el mateix valor, i avui encara és molt usual la frase *Déu ajut* 'tant de bo' i espt. *Déu-ajut-quant---* 'qui sap quan' amb valor alhora escèptic i desideratiu: *ajut* subjuntiu arcaic en lloc de *ajudi*): veiem *ajutdéu* «ausades, utinam» en el *Lèxic llatí-valencià* del bisbe En Jaume d'Aragó, del S. xiv (publicat per P. Galindo Romeo i F. Alcayde Vilar, Sarag., 1922-1927, 17 pp., a la p. 10, amb alguns errors de transcripció, entre ells l'evident que fan ací imprimint *aiatdeu*).

¹ També en baix llatí, espt. en l'hispanic de les glosses: «cum Dei *adjutorio*», al costat de la versió més clàssica *adjuvante domino* *Jh. Chr.*, i reproduït en el text romànic de les glosses de San Millán: «cono *ajutorio* de nuestro dueno, dueno Christo» (núm. 89, *MzPi.*, *Orig.*, p. 7).

Ajunt, *ajuntament*, *ajuntar*, *ajunyir*, V. *junyir*

AJUPIR i més sovint *ajupir-se*, mot solament català, d'ús molt extens en els parlars moderns però no general a tots, i estrany a la llengua antiga i tradicional: sembla ser alteració de *agepir-se*, variant dialectal neta encara, fins a Mallorca, on es troba, però que es pot derivar, sense dificultat, de *gep* amb el sentit 'posar-se encorbat'; *agepir-se* s'haurà canviat en *ajupir-se* per la influència labialitzant de la *p* següent, afavorida per sinònims, en particular un verb *crupir* 'ajupir-se, acotzar-se', que sembla haver existit en català (com en fr. *s'accroupir*, *croupir*) judicant per alguns noms de lloc; l'adj. (*cap*)*jup* s'extragué d'*ajupit* i no pas a la inversa. □ 1.ª doc.: 1803, Bely.:⁶⁰

«rse: agacharse, agazaparse, acurrucarse; sese *incurvare*, *demittere*; *ajupit*, agachado, etc.».

En el qual mot Lab. 1839 canvia la definició del reflexiu en «acorar-se, abaxarse» i hi afegeix el transitiu -*pir* «obligar a fer lo que repugnava; subjicío». També el recolliren aviat els diccs. regionals: *ajupirse* o *ajopirse*: posarse ajegut de panxa: agacharse; per beure a la font: echarse de bruces», *DFgra.*; «*ajupirse*: encotvarse hacia la tierra la parte superior del cuerpo; doblar mucho el cuerpo hacia la tierra ---; *ajupir* tr. hacer que alguno encorve ---» i «echar por el suelo alguna cosa extendiéndola» (que deu ser l'acceptió a què es refereix el *DFgra.*). I el val. d'Escrig, 1851: «*ajopirse*: agazaparse o agacharse, acurrucarse». Tomàs Forteza en la seva *Gram.* de 1881 el posa com a ex. dels verbs que a Palma canvien en o la u pretònica quan va davant i (§ 333): atenció de Forteza que revela la pertanyença del mot, ja per aquest temps, al llenguatge acceptat pels mallorquins ciutadans i de bon estament; en el Continent l'usen pertot els bons escr. Renaix., Teodor Llorente, Ruyra, Pons i Massaveu (*Trascant per l. S.*, 17). I apareix sovint en l'*Atlantida*, ja en el primer esborrall de 1867: «les pomes a rengles, y poncems altívolcs, / al dols pes *ajupint-se* de sa novella flor», «fangosos y plens d'aygua s'arrapen a una serra, / que encara al gran diluvi la testa no *ajupí*» (versos conservats amb poc canvi en la versió definitiva, II, 26b; IX, 7b), i en d'altres, afegits en la versió de 1877-8: «a sa claror rogenca, què veuen puix *s'ajupen?*» (VII, 29a), i en participi: «lo veyca com montanya, tot coronat d'estels; / y, *ajupit*, sens decaure, davall sa volta immensa, / servant amb ferma espatlla la màquina dels cels» (I, 7c).

Comencem subratllant la importància d'un fet cabdal: *ajupir*, sigui quina vulgui la data de la seva 1.ª doc. literària, ha de ser un dels mots importants i antics de la llengua, i ja pel sol fet de ser un verb pertanyent a l'antiquíssima categoria dels verbs en -*ir* de conjugació no incoativa. Això el relliga indissolublement al verb arcaic (avui perdut) *crupir*, que *ajupir* vingué a reemplaçar. És un verb d'ús avui no ben general, però conegut amb més o menys gran difusió local en tots els dialectes de la llengua, llevat de l'alguerès: vegeu les dades detallades que dona Moll d'aquesta difusió en *AlcM* i en *AORBB* III (1930), 163; encara que en el detall d'aquestes dues llistes, no tot coincideix bé, s'acosten molt entre elles i amb les altres que en tinc. En resulta que el mot s'usa en el Rosselló, Conflent i Vallespir, però no en el Capcir ni a bona part de la Cerdanya (Montlluís, Sallagosa, Puigcerdà, Martinet), a l'Empordà (si bé no en alguns punys extrems, Maçanet, Cadaqués); no en el Pallars Sobirà ni a la major part de Ribagorça, si bé ací almenys hi ha excepcions:¹ car a Benavarri, Gricera anotà *èupi* (*BDC* VII, 69) i jo mateix a Vilacarle vaig sentir «l'èrba s'a *èupit* i s'ha amarat» (després d'un ruixat, 1957).

Amb aquestes excepcions sembla ser quasi general avui en el Principat, per bé que poc corrent en alguna altra comarca: a Reus, el 1934, m'observava un amic